

NİZAM-I CEDİD'İN ANADOLU'DA UYGULANMASINA DAİR BİR TEFTİŞ RAPORU (1806)

Hamit ŞAFAKCI*

Öz

Bu çalışmada, Anadolu'daki Nizam-ı Cedid ortalarına dair merkezden görevlendirilen bir memurun yazdığı arıza incelenmiştir. Memur Kütahya, Hüdavendigar, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke, Hamid, Konya, Beyşehir sancaklarını gezmiş, gördüğü eksikleri raporuna yazmıştır. Fakat raporu kimin yazdığı belli değildir. Bu raporun uygulanıp uygulanmadığı da kuşkuludur. Ancak 1806'da Nizam-ı Cedid askerinin Anadolu'daki durumunu göstermesi açısından ise arıza önemli bir belgedir. Bu nedenle belgenin günümüz Türkçesiyle okuyucunun anlayacağı şekilde verilerek daha önce bu konuda yapılan çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nizam-ı Cedid, Rapor, Teftiş, Anadolu

AN INSPECTION REPORT ON APPLICATION OF NİZAM-I CEDİD ON ANATOLIA (1806)

Abstract

In the present study, a report written by a clerk who was appointed to a center belonging to Nizam-ı Cedid was examined. The clerk visited Kütahya, Hüdavendigar, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke, Hamid, Konya, Beyşehir and reported the problems. However, it is still unknown who the author of this report was. It is also suspicious whether this report was applied or not. On the other hand, the report is an important document as it presents the situation of Anatolia at that time. Because of this, the documents are compared with previous studies, presented in Turkish.

Keywords

Nizam-ı Cedid, Report, Inspection, Anatolia

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. Artvin/Türkiye. hamitsafakci@artvin.edu.tr

GİRİŞ

III. Selim döneminde gerçekleştirilmek istenilen bütün yenilik hareketlerini ifade eden Nizam-ı Cedid terimi, dar anlamda, III. Selim döneminde Avrupa tarzında yetiştirilmek istenen talimli askeri birliği ifade etmektedir.¹ Bu çalışmada Nizam-ı Cedid, yetiştirilen talimli askerler için kullanılmıştır.

Anadolu'da Nizam-ı Cedid ortalarının kurulmasında önemli bir rol oynayan Kadı Abdurrahman Paşa,² yaptığı işlerdeki çalışkanlığı nedeniyle devlet kademelerinde hızla yükselmiş bir paşadır. Zira kadılıktan vezirliğe yükselmesi onun başarılarını göstermek için yeterli bir delildir. Minkarizade Oruç Ali Efendi'nin dördüncü kuşaktaki torunlarında olup babasının adı Şeyh Mehmet'tir. Şeyh Mehmet Efendi de kadılık yapmıştır.³ Kadı Abdurrahman Paşa, Konya ve Kayseri kadılığı sırasında *kadı* şöhretini kazanmıştı. Kayseri'de kadı iken amcasının öldürülmesi üzerine, amcasının intikamını almak için izin istemişti.⁴ Bozkır ve Bereketli madenleri emanetine Osmanzade Mir Abdurrahman hem bu katillerin yakalanması, hem de madenlerin işletilmesi için atanmıştı. Bunların yanında Abdurrahman Paşa'nın diğer görevi ise Üsküdar Ocağı'na bağlanan Seydişehir ve Kırılı kazalarından asker tedarikiydi.⁵ Amcasının katilleriyle ilgili sorunu halletmesi beğenildiği için Bozkır madeni emniyeti ile Alaiye ve İçil mutasarrıflıkları verilmişti. Şubat 1802'te Sivas mutasarrıflığına tayin edilmiş ardından Nisan 1803'te Konya valiliğine terfi etmişti.⁶

Nizam-ı Cedid ocağı, Levend Çiftliği Ocağı ve Üsküdar Ocağı olarak iki kısımdı, fakat bütün teşkilatları aynı olup aralarında fark yoktu. Askere alınanlar bu iki ocaktan birine verilir ve burada talim görürdü. Nizam-ı Cedid askerinin sayısı artınca vilayet ve sancaklarda da yeni kışlalar yaptırıldı. Alınacak askerin aslı ve nesli belli, yerli halktan olması şarttı. Askere alınanlar bütün vergilerden ve angaryadan muaftı.⁷ Nizam-ı Cedid

¹ Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-ı Hümayunları –Nizam-ı Cedid- 1789-1807*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 29. Nizam-ı Cedid tabiri, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın sadaretinde Osmanlı ülkesinde cizyelerin toplanması usulü için kullanılmıştı. Daha sonra yapılmaya çalışılan yeniliklerde de nizam terimi geçmiştir. M. Tayyib Gökbilgin, "Nizam-ı Cedid", *İslâm Ansiklopedisi*, S. IX, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s. 309. Ancak bu tabir gerçek anlamıyla III. Selim döneminde karşılığı bulunmamıştır.

² Kadı Abdurrahman Paşa, Kayseri naibi iken amcasının başına gelen olaylar nedeniyle istifa etmiş, önce Bozkır madeni emniyeti, kısa bir süre sonra İçil ve Alaiye sancakları mutasarrıflığı ve 5-6 ay sonra da Konya valiliği kendisine verilmiştir. Valilikten sonra ise 30.000 Nizam-ı Cedid askeriyi Rumeli maslahatına memur edilmişti. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. IX, 1292, s.55-57. Paşanın doğum tarihi ile ilgili bir bilgi yoktur. Ama bir çalışmada Kadı Abdurrahman Paşa'nın 1747'de İbradi'de doğduğu belirtilmiştir. Muzaffer Erdoğan, Kadı Abdurrahman Paşa Hayatı ve İcraatı, *Konya Dergisi*, S. 67-68, Konya 1944, s. 28. Abdurrahman Paşa 10 Z 1223/27 Ocak 1808 tarihinde Teke mütesellimi Mehmet Ağa tarafından öldürülmüştür. İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâyye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946, s. 433.

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I, *Bellekten XXXVII/138*, Ankara 1971, s. 249.

⁴ Konyalı, *age*, s. 429.

⁵ BOA, *MKM.MHM.d* 4: 13, 14.

⁶ Konyalı, *age*, s. 429-430. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. I, (Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 97.

⁷ Uzunçarşılı, *agm*, s. 248.

neden gerekliydi? Sorusuna risaledeki bir örnek verilirse herhalde yeterli olacaktır. Koca Sekbanbaşı Risalesi'nde, Fransızların Mısır'a saldırması üzerine gönderilen Nizam-ı Cedid askeri düşmanla başarılı bir şekilde mücadele etmişlerdi. Hatta Cezzar Ahmet Paşa'nın, bunların savaştan kaçmadıklarını ve savaştaki başarılarını görünce, bir daha bunların aleyhinde bulunursam dilim kurusun dediğini dolayısıyla nizamlı askerin önemini anlaşılmalıya başladığını söylemektedir. Ayrıca kuru kalabalığın bir işe yaramadığını, Osmanlı askeri ne kadar çok gelirse o kadar seviniyoruz, çünkü zahireleri çabuk tükendiğinden iki üç ay içinde kaçarlar. Eğer acemi askerinizi üzerimize gelirse bir kısmını toplarla devirince, gerisi kaçıyor, yüz bin kişilik orduda yüz talimli adam bulursa bunlar beş yüz adama bedeldir dediklerini düşmana esir düştüğünde duyduğunu, dolayısıyla talimli asker yetiştirmenin yararlı olacağını ileri sürüyordu. Seferlerde eline silah almamış, vaktini alışverişle geçirmiş ya da çift sürmekle uğraşan adamların savaş esnasında şaşırıp tüfeğe önce kurşunu koyup sonra barutu kurşunun üzerine koymaları⁸ da eğitilmiş askerin önemini göstermektedir.

Sultan III. Selim, talimli askerin Anadolu eyaleti, Beyşehir, Alanya ile Karaman eyaletinde de yapılmasını arzu ederek buralara fermanlar göndermişti. Alanya ve Beyşehir'de yapılacak teşkilatta Abdurrahman Efendi'den istifade etmek istediğinden 2 Ocak 1802'de, İbrahim Paşa Alanya'dan alınarak Kırşehir mutasarrıflığına nakledilmiş, Kadı Abdurrahman da Rumeli beylerbeyi payesiyle Alanya mutasarrıflığı, Bozkır madeni eminiği ile Beyşehir sancağı mutasarrıflığı üzerinde bırakılarak Üsküdar ve Levend Çiftliği ocaklarına asker yazmaya müstakilen başbuğ tayin edilmişti.⁹ Belli sayıda asker göndermek şartıyla Üsküdar Ocağı'na bağlanan kazalardan ocağa gelenlerin isimleri defterlere yazılmış ve vergilerden muaf tutulmuşlardı. Bu askerlerin bir sene ocakta ikamet edeceği, ocakta kalanların onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı olarak maaş alabileceği ve yaşlı olanlara tekaüdüğü¹⁰ maaşı verileceği belirtilmişti. Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa, oluşturduğu kuvvetin başına kumandan olarak

⁸ Koca Sekbanbaşı, *Koca Sekbanbaşı Risalesi*, (Haz. Abdullah Uçman), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, s. 53-54.

⁹ Uzunçarşılı, a.g.m., s. 252-253. Rumeli'de ortaya çıkan isyanlar için asker tedarik edilmesi gündeme geldiğinde konuyla ilgili verilen şu bilgiler önem kazanmaktadır: Kütahya, Niğde, Konya, Ankara, Kayseri, Menteşe, Hamid, Bolu, Kastamonu, Teke ve diğer mahallerdeki talimli askere bağlı tımarlı sipahiler, Üsküdar Ocağı'na bağlı sancakların sipahisidir. Bir an önce gelmeleri için zabiter gönderildi. Mart 1806'da Kadı Abdurrahman Paşa'ya gönderilen femanda asker başbuğu olarak iki yıldır yazdığı 1.000 süvari ve kapı halkı ile birlikte Edirne'de kışlamaları ve yardıma gelmeleri üzerinde durulmuştu. Beyhan Kıran, "1220 Senesi Vekâyi'i" Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Mamara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 32.

¹⁰ Kanunnameye göre tekaüdüğü; yevmiyeli erlerden biri sulh zamanında ihtiyarlar veya sakatlanırsa, yevmiye ve tayinat bahasının yarısıyla emekli olurdu. Sefer sırasında yaralanırsa aldığı yevmiye ile tayinat bahasının tamamını alır; yarası ağır ise daha fazlasıyla tekaüd olurdu. Sipahi Çataltepe, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu, Göçebe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1997, s. 114.

atanmıştı.¹¹ 1801 yılında Seydişehir ve Kırılı kazaları maden emanetinden çıkarılarak Üsküdar Ocağı'na bağlanmıştı. 1802 yılında ise Beyşehir, Yenişar ve Göçü kazaları madenden çıkarılarak Üsküdar Ocağı'na bağlanmıştı. Bu kazaların Üsküdar Ocağı'na bağlanmasının temel nedeni, ocağın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte bu kazalardan asker tedarikini sağlamaktı. Devlet, asker tedariki konusuna öncelik verdiği için böyle bir yola başvurulmuş olmalıdır.¹² Kadı Paşa, çöküntüler içerisindeki devleti kurtarmak için yenilikler yapılmasını özellikle de ordunun ıslah edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bundan dolayı III. Selim'in Nizam-ı Cedid adı verilen yenilik hareketini hararetle kucaklamıştı.¹³

III. Selim, Nizam-ı Cedid'in masraflarını karşılamak için bazı vergilerin gelirini ayırdı. Ocağa ait bir kanunname hazırlattı. Askerlere yeni üniformalar yaptırdı. Avrupa'dan uzmanlar getirilerek talim yaptırıldı. Nizam-ı Cedid ile birlikte birçok yenilik, birbirini tamamlayacak şekilde sıralandı. Ocaktaki düzeninin sağlanması adına bir de talimname hazırlandı. 1803 yılında taşrada kurulacak ortaların talimnamesinde; zabıt ve erler nöbetleşe olarak kışlalara gelip talim yapacaktı. 12 bölük olan ortalarda sağ ve soldan birer bölük olmak üzere iki bölük kışlada nöbetçi kalacak, diğer 10 bölüğe izin verilecekti. İzinli olarak vilayetlerine giden erler, meskenlerinde oturup ticaret ve ziraatla meşgul olabilecekler fakat başka bir yerde ücretle çalışmayacaklardı. Nöbetçi olarak kışlada görevli iki bölük, kışlada bir ay talim yapacaktı. Bunların görevi bitince diğer iki bölük nöbetçi olacaktı. İki bölük kışlaya gelmedikçe diğerlerine izin verilmeyecekti. Bu şekilde 12 bölüğün erleri iki aylarını kışlada sürekli talimle geçireceklerdi. 12 bölüğü tam olmayan fakat kışlası bulunan yerlerde, her ay bir bölük nöbetçi olacaktı. Kışlası olmayan sancakların erleri ise hangi kışlaya bağlanırsa, o kışlanın erleriyle, duruma göre nöbete gideceklerdi. Kışladaki erler, ocak kaidesi gereği her gün sabah akşam acemi talimi; pazartesi ve perşembe günleri de zabıtlarıyla kuru talim, 15 günde bir de ateşli talim yapacaklardı. Erler onbaşlarına, onbaşlar çavuşlarına, zabıtlar rütbe sıralarına göre birbirlerine ve sonunda hepsi kolağalarına ve binbaşlılarına itaat edeceklerdi. Ocak düzenine aykırı bir durum olduğunda, ocak şartlarına göre gereken yapılacak: Zabıt ve erlerden biri suç işlerse kabahatine göre kışlada hapis ve değnek cezasına çarptırılacaktı. Suçu olan himaye edilmeyecek, suçu olmayanın da korunmasına dikkat edilecekti. Erler olur olmaz cezalandırılmayacaktı.

¹¹ Hamit Şafakçı, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013, s. 131.

¹² Şafakçı, *agt.*, s. 131.

¹³ Konyalı, *age.*, s. 430. Kadı Abdurrahman Paşa, Konya'da bir de saray yaptırmıştı. Bu konuda bkz. Hamit Şafakçı, Kadı Paşa Sarayı, *Tarihin Peşinde*, S. 13, Konya 2013, ss. 101-112.

Nöbetleri bittiğinde köylerine giden erlerin suç işlemeleri halinde gerekli ceza, binbaşı tarafından verilecekti. Zabitler ise sürekli kışlada bulunacak, evlenmek isteyene izin verilecekti. İşleri gereği izin istemeleri halinde durumlarına bakılarak en fazla üç aya kadar tezkereleri yazılıp, binbaşı tarafından izin verilecek, tezkeresiz izin verilmeyecekti.¹⁴ İzinli olarak vilayetlerinde bulunan erlere, izinli oldukları sürede ulufeleri verilecekti. Nöbet ile kışlada olan bölüklerin erlerine beş kuruş, onbaşılara 10 kuruş; nöbetçi olmayıp evlerinde olan er ve onbaşılara, kışlada aldıkları ulufenin yarısı ödenecekti. Nöbet vaktinde, hastalık veya başka bahane ile kışlaya gelmeyen er ve onbaşılara ulufe verilmeyecekti. Her bölüğün münavebesi gelip kışlaya döndükleri zaman erler ve onbaşılara kaç aylık yarım ulufeleri birikmişse, kışla ulufeleriyle birlikte ödenecekti. Taşra kışlalarında bulunan zabit ve erlerin her birine yevmiye yarımşar kıyye eklemek verilecekti. Cuma ve pazartesi geceleri, erler ve zabıtlere çorba yerine pilav verilecekti.¹⁵

Nizam-ı Cedid askerlerini, özellikle timar ve zeamet sahiplerinin askerleri oluşturacaktı. Bunlar Levend Ocağı'na süvari olarak katılacaktı. Ama başaramayınca timarların bir kısmı Levend Çiftliği'ne ayrıldı.¹⁶ Levend Çiftliği'ne¹⁷ önce birkaç yüz kişi bulunurken bu sayı 1.600'e ulaşınca Üsküdar'da bir kışla yapıldı. Asker sayısı giderek arttı ve Üsküdar'da bulunan Levend Çiftliği'ndeki kışladan başka Selimiye Kışlası da doldu. Bunun üzerine teşkilatın taşraya yayılması uygun bulundu. Niğde, Kayseri, Yenişehir (Beyşehir olmalı), Ankara, Kütahya, Kastamonu, Bolu, Akşehir ve Orta Anadolu'nun kazalarından asker yazılmaya başlandı. Seydişehir, Develi, Bolu, Niğde, Ankara, Kayseri ve Kastamonu'da askeri kışlaların yapılması yoluna gidildi.¹⁸ Bu kışlaları bizzat gören bir kişinin yazdıkları, diğer çalışmalardaki bazı bilgilerle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar dipnotlarda gösterildi. Elimizdeki defter incelenirken, birebir çevrilen metin, herkesin anlaması için sadeleştirildi. Bu sadeleştirme yapılırken metnin anlamını bozmayan eklemeler ve düzenlemeler yapılarak metnin akıcılığı sağlanmaya çalışıldı. Çevrildiğinde anlam kayması olabileceği düşünülen terimler ise aynen verilerek dipnotlarda da bu terimlerin anlamı yazıldı.

¹⁴ Çataltepe, *age*, s. 162-163.

¹⁵ Çataltepe, *age*, s. 164.

¹⁶ Nizam-ı Cedid askerinin masraflarını karşılamak için *İrad-ı Cedid Hazinesi* oluşturulmuştu. Bu hazinenin gelirleri için bkz. Yücel Özkaya, "Orta Anadolu'da Nizam-ı Cedid'in Kuruluşu ve Kaldırılışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982, ss. 512-514.

¹⁷ Levend Çiftliği'ndeki nizam için bkz. Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedid'e Dâir Eseri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, ss. 60, 82.

¹⁸ Özkaya, "Nizam-ı Cedid...", ss. 514-515.

I. DEFTERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir rapor niteliğinde olan defterde, Nizam-ı Cedid'in uygulanmasında Anadolu'da karşılaşılan eksiklikler dile getirilmiştir. Araştırmanın temelini teşkil eden defter, rapor mahiyetinde bir layiha olup teftiş veya memuriyet sonunda sunulan layihalar grubuna girmektedir. Mülki, adli ve mali hüviyeti olan herhangi bir kurumu teftişe memur edilen şahısların teftiş sonunda, resmi bir sıfatla yabancı bir devlete gönderilen memurların dönüşlerinde, memuriyetleriyle alakalı görüş ve düşüncelerini belirtmek için ilgili makama sunmak üzere kaleme aldıkları raporlar bu gruba girer.¹⁹

Layihalar üzerinde kağıdın üst kenarına yakın bir yerde "hüve" işareti yer alır. Biraz boşluk bırakıldıktan sonra layihanın neye dair olduğunu belirten bir başlık bulunur. Layiha metni çoğunlukla bent bent yahut madde madde kaleme alınır. Layihalarda *elkâb*²⁰ bulunmaz. Ancak yazılan makama göre takdim ifadesi değişik olur. Rapor mahiyetinde olan layihalarda kullanılan kağıtlar, raporun uzunluğuna göre değişir. Çok uzun olanlar birkaç sayfa halinde ve defter şeklinde yazılır.²¹

Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da uygulanmasındaki hata ve eksikliklere dair yazılan raporu içeren defter, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde (TSMAD) 4889 numarada kayıtlıdır. Yedi sayfadan oluşan defterin ilk sayfası 1b ile başlamaktadır. Yani defterin sayfaları a ve b şeklinde yazılmıştır. Son sayfa ise 7b ile bitmiştir. Defterin başında 1b sayfasına ortalı bir şekilde *bi-ismihi Te'âlâ* yazılmıştır. Devamında ise memur, görevi hakkında bilgi vererek ne kadar sürede görevini tamamladığını ifade eden paragrafla metne başlamış, sayfalarda konu değiştikçe önceki bölüme ayırmak için bir miktar boşluk bırakılmıştır. Dolayısıyla defter, bent bent kaleme alınmıştır.

Defter incelendiğinde bazı görevlilerin isimleri zikredilmekle birlikte raporu kimin yazdığına dair bir bilgi yoktur. Bu, defterle ilgili karşılaşılan ilk sorundur. Fakat yapılan tetkiklerde bu konuda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. İkinci sorun ise defterdeki raporun kime yazıldığına tam olarak belli olmamasıdır. Metnin sonundaki *men-lehü'l-emrindir* ifadesi raporun sadrazama ya da divana sunulduğuna işaret etmektedir.

Defterdeki bir diğer sorun ise tarih sorunudur. 31 Ocak 1806 tarihinde Kütahya'da bulunan yazar, 11 Mart 1806 Salı günü ise Muğla'dadır. Defterde bu tarihler dışında başka bir tarih verilmemiştir. Ancak defterin 1806 yılında tamamlandığı kesindir. Bu konuda, ay ve gün olarak kesin bir

¹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 336.

²⁰ Devletçe verilen rütbelerin sahiplerine, rütbelevlerinin derecelerine göre verilen unvan demektir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 521.

²¹ Kütükoğlu, *age.*, ss. 335, 337.

tarikh vermek şimdilik mümkün görünmemektedir. Metinde 502 saatlik mesafenin 111 günde dolaşıldığı ifade edilmiştir. 111 günlük mesafe Kütahya'ya ulaşıldığı tarihten hesap edilirse 21 Mayıs 1806 tarihine ulaşılmaktadır. İstanbul Kütahya arası mesafe de düşünülünce paşa ile memurun 1806 Mayıs ayı ortalarında görüştikleri söylenebilir. Görevli memur, Abdurrahman Paşa ile görüştüğüne göre, 1806 Haziran ayı başlarında Abdurrahman Paşa, Rumeli'deki olaylar nedeniyle Üsküdar'da bulunduğu²² görüşmenin mayıs ayında gerçekleşmiş olması gerekir. O halde memurun geri dönmesi ve defteri teslim etmesi haziran ayını bulmuş olabilir.

II. GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE DEFTERDE VERİLEN BİLGİLER

Anadolu, Karaman ve Sivas eyaletlerinin Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocağı'na bağlılıkları nedeniyle tertibi kararlaştırılan ortalar²³ ile askerler hakkında tetkikatta bulunmakla ve talimlerinde ortaya çıkan hatalara ve noksanlara dikkat etmekle görevliydim. Kütahya eyaletinde Nefs-i Kütahya, Hüdevendigâr, Karesi, Saruhan, Aydın, Mentеше, Teke ve Hamid sancaklarıyla Karaman eyaletinin Beyşehir ve Konya sancaklarını tek tek gezerek neferlerin ve zabitelerin²⁴ çalışmaları ile durumları gözden geçirildi. Bu yolda vazifemi imkan ölçüsünde yerine getirdikten sonra Konya'ya gelip Vali Abdurrahman Paşa ile görüştüm. Birkaç gün sonra sol koldaki memleketlere gitmek istiyordum. Ama oradaki ortalara bir an evvel Üsküdar ortasında hazır bulunmaları emrinin verildiğini duyduğumdan görevimi tamamlayıp ocağa ulaşmak istediğimi ve süratle işimi yapmam gerektiğini paşaya anlattım. 502 saatlik²⁵ mesafeyi 111 günde tamamladım. Gezdiğimiz yerlerde görülen ve işitilen durumlar yazılarak takdimine cüret edilmiştir.²⁶

12 Zilkade 1220 Cuma²⁷ günü Kütahya'ya²⁸ vardım. Görevimi belirten emir, herkesin huzurunda okundu. Pazar günü nöbetli olan yoldaşlar²⁹ ile

²² Asım Efendi, *Asım Tarihi*, C. I, Ceride-i Havadis Matbaası, Tarihsiz, s. 102.

²³ 12 bölüğe ayrılan askerî birliğe orta denirdi.

²⁴ Metin içerisinde zabıt kelimesi subay ve komutan, nefer ise er ve asker anlamında kullanılmıştır.

²⁵ 2.854 km yola karşılık gelir.

²⁶ Bkz. Ek.

²⁷ Bu tarihin, miladi tarihte 1 Şubat 1806 Cumartesi gününe denk gelmesi hicri takvimle miladi takvim arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Metin içerisinde verilen tarihte gün belirtildiğinden dolayı miladi karşılık olarak 31 Ocak 1806 tarihi alınmıştır.

²⁸ Üsküdar, Gebze, Hersek, İznik, Lefke, Söğüt üzerinden Kütahya'ya bağlanan yol 59 saattir. *Redif Askerî Talimatnâmesi Süreti*, Süleymaniye Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, Hüseyin Paşa Kısmı, 813/4. Fersah ile saat eşliğinden hareketle Üsküdar Kütahya arası yaklaşık olarak 335,5 km bulunur (59x5,685 km= 335,415). Şafakçı, *agt*, s. 310.

²⁹ Aynı askerî sınıfa veya mesleğe mensup ocak halkının birbirlerine hitap şeklidir. Midhat Serboğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1986, s. 237.

süvari bölükleri ve eyaletlilere kumanda ederek ateşli talim³⁰ yaptırdım. Savaş tekniğini kazanmaları için onları şevklendirdim. Pazartesi günü ise ocak kanunu üzere kışladaki³¹ binbaşı³² odasında sancak mütesellimi Abdurrahman Bey ile ortanın müdürü Mehmet Bey'in de bulunduğu divan yapıldı. Toplantıda ortanın gücü görüşüldü. İlk olarak yem ve yiyecek için verilen tayinatınız nasıldır? Kütahya'nın ileri gelenleri ve ahalisiyle geçiminiz ve dostluğunuz ne şekildedir? Sorularına, tayinatımız yeterlidir. Kütahya'daki halk ile de birlik ve dirliğimiz vardır. Ortamızın askerleri, seçilenler ve gönüllüler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bunların miktarı nedir? Nöbet zamanı defterde yazılı herkes geliyor mu? Her iki bölüğün altı ayda bir kere nöbete³³ gelip talim yapması şartlarından iken Kütahya ortası neferlerinin ruhsat verildiği üzere senede bir kere nöbete gelip iki ay talim yapması, kabiliyetlerine ve devamlarına engel değil midir? Sorularına, tertip neferiyle gönüllü neferi ortamızda farklı olmamıştır. Geçen seneden beri nöbete gelip gidenler ile hala üçüncü ve dördüncü bölük neferlerinden nöbete gelenler,³⁴ süvariler, mehterler ve arabacılar [1b] gibi kışlada ikamet edenler toplam 1.200 neferdir. Etraftaki kazaların neferlerinin kış günlerinde, uzak kazaların neferlerinin ise yaz günlerinde nöbete gelmeleri nizamımız gereğidir. Kütahya'ya 50 saat uzaklıkta olan mahallerden altı ayda bir ay talim için bölükbaşı tayiniyle yoldaşların çağırılması birçok zorluğa neden olduğundan bu işi kolaylaştırmak adına nöbet tertibi uygulandı. Kaldı ki taşra şehirlerinde gönüllü neferlerinin çoğu, canını ve malını vergiden kurtarmak için yazılmış olup emlak sahibidir. Tertip neferleri ise derme çatma asker olmakla, çoğu ırgad takımı olmasına rağmen umulan kararlılık ve sağlamlık gönüllüden fazladır. Kütahya ortasına bağlı dört sancak Kütahya, Hüdâvendigâr, Karahisâr ve Eskişehir'dir. 80 kazadan oluşan ve her kazanın birçok köyden oluştuğu bu yerlerde her kaza ayanı birbiri üzerine ikişer yüz süvari ve piyadeden bu kadar bin nefer beslediğine nazaran her bir kazadan demirbaş olarak 15'er

³⁰ Kışlarında nöbette olan erler kaide-i ocak üzere her gün sabah akşam acemi talimi, pazartesi ve perşembe günleri ise nefer ve subay birlikte kuru talim/ateşsiz talim yapacaklar, on günde bazen on beş günde bir de ateşli talim yapacaklardı. Musa Çadircı, "Ankara Sancağında Nizâm-ı Cedid Ortasının Teşkilî ve "Nizâm-ı Cedid Askeri Kanunnamesi" ", *Belleğin*, C. XXXVI, S. 141, 1972, s. 6.

³¹ Mustafa Nuri, Bolu ve Konya dışındaki kışlaların yapılmadığını ileri sürmüştür. Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ül- Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), C. III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 296. Ama Kütahya, Seydişehir, Niğde, Kayseri, Kırşehir Aksaray, Muğla'da kışlalar ile Konya dışında bir süvari kışlası yapıldığı raporda belirtilmiştir.

³² Binbaşı, 12 bölükten oluşan ortanın en büyük amiridir. Nizam-ı Cedid askeri devamlı asker olmayıp, nöbette askerlik yapardı. Binbaşı ve diğer zabıtlar devamlı kışlada bulunacak, içlerinden tatil yapmak ya da işleriyle meşgul olmak isteyenler ise bir aydan üç aya kadar izin alabileceklerdi. İzin tezkeresini binbaşı imzalayacak, tezkeresiz hiçbir subay kışladan ayrılmayacaktı. Çadircı, agm, s. 5.

³³ Kışlası olmayan sancakların neferleri, hangi kışlaya bağlıysa oranın askerleriyle nöbet yapacaktı. Çadircı, agm, s. 8.

³⁴ 12 bölükten oluşan ortanın altı bölüğü sağ kol ve altı bölüğü sol kol olarak ayrılmıştı. Orta bir bütün olarak kışlada talim yapmayacak, nöbelle her ay sağdan ve soldan birer bölük kışlaya çağırılıp eğitilecekti. Yani on bölüğe izin verilmişti. Nisf ortalar ise bir bölüğü nöbetçi tayin edecekti. Çadircı, agm, ss. 6, 8.

20'şer nefer oluşturularak yazılsa yerli ve yurtlu neferlerle³⁵ orta oluşur. Ne zaman talep edilirse ayan ve ileri gelenler tarafından taahhüt olunan bu neferlere engel olunmayacaktır. Gönüllü neferleri ise böyle olmayıp mal ve canını korumak isteyen arazi ve emlak sahiplerinden yazılır. Ancak çoğu *yosma*³⁶ takımından olan bu kişilerin yaptıkları ayıp ve kabahatlerden dolayı zabıt korkusundan kaçıp, sığınacak yer bulamadıkları için gelip yoldaş yazılmışlardır. Bu nedenle bunlardan candan bağlılık umulamaz. Ayrıca kaza ayanına gücenerik bir kasaba ya da köyden tertipsiz neferler gelip, gönüllü yazıldığında kaza ayanının gelirlerinde eksiklik meydana gelmektedir. Bu sebeple diğerlerini korkutmak için o sebeple gönüllü kayıt olunan yoldaşlara kaza ayanı ara sıra çeşitli cezalar³⁷ verdiğiinden yine emlak sahiplerinden her kazadan ayan ve ileri gelenlerin bilgisi ve taahhüdüyle asker toplanmasının uygun olduğu mütalaa olunmuştur. Ortamıza bağlı adı geçen dört sancaktan yoldaş yazılan 30-40 kazadan biri olan Kütahya kazasının mütesellimi ve ileri gelenlerinden başka vilayet ayanları ve şehir ileri gelenleri biraz şikayetle içlerinden bazılarının nice zararlarını ve muhalefetlerini haber verirler. Kütahya merkeze beş altı saat uzaklıktaki Gökçe Kazık köyünden Kel Osman, Sofçu köyünden Mehmet Ali, Seyyid Ömer köyünden Pehlivan, Gazal Yakup köyünden Çakır Ali, Darıca köyünden Genç Ağa adlı *yantiri*³⁸ varıp Kumarcı'nın kardeşi ve Kalyoncu Ağa'nın bölükbaşı Memiş'ten *kapud*³⁹ giyip her biri 30-40'ar *yantiri* ile o havalide dolaştıklarından başka bunların kuvvetiyle Kütahya'ya bağlı 32 köy Memiş tarafından kontrol altına alınmış. İçlerinden 12'sinden zorla öşür almaya cesaret etmişlerdi. İzin verilmemesinden dolayı sancak müteselliminin susması nizamımızın bozulmasına ve neferlerimizin güçsüzlüğüne neden oluyor, cevabını verirler. Padişahımızın isteği neferlerin çokluğu, hepsinin savaş tekniklerinde ustalığıdır. Bu tarzla ortamın sağlam kaide ile kuvveti olduğundan gerek nöbette ve gerek izinde olanlar ne zaman istenilirse, ortası tarafından haber ulaştığı anda, tereddüt etmeden aynen gelirler mi? Denilince, cümle subaylar hayli düşündükten sonra cevap vererek zikrolunan neferler gerektiğinde [2a]

³⁵ Kütahya ve Karaman'a bağlı yerlerden (21 sancak) alaybeyleri tarafından asker kayıtları yapılarak, Levend Çiftliği ve Üsküdar Ocağı için yemiyeli piyade toplamaları, aralarında kaçanlar olursa bunların orduya katılımının sağlanması, askerlerin daha çok yerli ve yurtlu yiğit ve sipahilerden seçilmelerine dikkat edilmesi isteniyordu. Yücel Özkaya, "III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 1, 1963, s. 150.

³⁶ İşsiz, ayaş, haylaz ve zina yapan anlamlarına gelen kelime, Allah korkusu olmayan bu yüzdün çekinmeden halkın malına el uzatan ve beğendiğini çekip alan kişiler için de kullanılır. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011, s. 736.

³⁷ Subay ve erleğin cezasını binbaşı verecekti. Çadırcı, agm, s. 6.

³⁸ Yanfiri şeklinde kullanıldığını duyduğum bu kelime, eğri büğrü yürümek anlamındadır. Ama metinde doğru yolda gitmeyen ve işini düzgün yapmayan kişiler için kullanılmış olmalıdır.

³⁹ Askerin üstlük elbisesi, yağmurluğu.

ortasına ya da Üsküdar Ocağı'na toplanmak istenirse yahut bir mahalle memuriyetleri lazım gelse, tarafımıza mektupla bildirildikten sonra ortamıza bağlı dört sancaktan Kütahya sancağı haricindekiler derebeylerin⁴⁰ idaresinde olduğundan cümle ayan ve zabıtlere hitaben yazılacak bir emre muhtaçtır. O zaman da lazım gelen dikkat ve duruma bakılır. Eğer etraf kaza derebeyleri ele geçirilirse defterde kayıtlı eski neferlerin altı bölükte beş bölüğü toplanır. Eğer şimdiki gibi etraf derebeyleri ve bölükbaşları, kaza ve köylerinde bulunan yoldaşları birer ikişer bozar yahut ortası tarafından talep olununca zabıtine teslimi ihmal edilirse altı bölükte dört bölüğü ancak oluşur. Bu, neferlerin ayrılıklarına ve kararsızlıklarına sebep olur. Durum incelenmek ve sorulmak istenilirse nöbet neferlerini çekmek için Uşak tarafındaki kazalara tayin olunan Kolağası Şa'ban Ağa, Hüdâvendigâr sancağına giden bölükbaşı Mustafa Ağa, Eskişehir'e gönderilen bölükbaşı Süleyman Ağa, Karahisâr'daki bölükbaşı Ali Ağa ile Çâl, Şeyhlü ve Baklâd kazâlarına görevlendirilen bölükbaşı Ahmet Ağa'ya bu nedir? Diye sorulmalı ve durum araştırılmalıdır demeleri üzerine sorulunca onlar da bunu doğrulamışlardır.

Dinin ve devletin önemli işlerinden olan asker tertibi ve memleket işlerinin düzenlenmesi hususu, kuvvetten ortaya çıkmış bir tür Allah'ın iradesinden ibarettir ki Ezeli İlâhi hikmetin bir gereği olduğu gibi Rububiyet sıfatına⁴¹ mazhar olan Nebilerin Sultanı efendimizin latif peygamberlik sırrına ve ondan büyük vekaleti alan padişahımıza yansıyan himmetinin eserinin neferleri eğitime şevki olduğu bellidir. Eski yoldaşlar ki binbaşılar, kol ağaları, mülâzım, bölükbaşı, 'alemdâr, çâvuş ve onbaşılara varıncaya kadar kabiliyeti nispetinde faydalandığı tecrübe sahipleri yanında doğruluğu kabul edilen ve doğru yolda olan kişiler için emir önemsizdir. Bu nadide emanet birine verileceğinde şartlar gereği neferlikten binbaşılığa erişenlerden kabiliyetli olanları bulup seçtikten sonra, askerler yazılır. Askerlerin tertip olunan mahallere tayin olunmak emrine yardımla Karesi, Manisa ve Aydın sancakları gibi imkan dahilinde uğrayıp bildiğimiz ve görülecek yerlerde kolluk şanıyla muafiyet⁴² ve yoldaşlık nişanıyla serbestiyete ulaşanlar vardır. Bunlardan istenilen terbiye ve nizamı kabul

⁴⁰ 18. asırdan itibaren Anadolu'da, hükümetin memuru iken kendi başlarına buyruk hareket eden nüfuz ve kudret sahibi insanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunlar, muhassıl veya mütesellim namıyla asıl valilerin yerine birer şahsiyet sayılıyordu. Pakalın, *age*, C. I, s. 425; Sertoğlu, *age*, s. 82.

⁴¹ Allah'ın terbiyesi bütün mahlukatı samaktadır. Bu terbiyeyi insanlığa anlatacak kişi ise nebilirdir. Burada rububiyet sıfatına mazhar olmaktan kastedilen budur. Yani insanların eğitilmesi işi peygambere ve ondan da padişaha intikal etmiştir.

⁴² Üsküdar Ocağı'na bağlanan Kırılı kazası ahalisinden askeri ve gayri askeri olanlar avarızı divaniyye ve imdadı hazeriyeden başka bütün tekalifi örfiyye ve şakkadan, kalyoncu ve deve bedeli gibi cümle sefer tertibatından muaf kılınmış ve ocak defterine asker yazılanlar diğer ahalden farklı olarak avarız ve hazeriyeden de muaf olmuştur. Ayrıca bu kazadan Bozkır madeni için bir akçe istenmemesi ve bu durumun madenden daha önemli olduğu, 5 Aralık 1801'de, belirtilmiştir. Şafakçı, *agt*, s. 144.

edip kendi istekleriyle itaat dairesine girecekleri umulur. Bundan başka hususi bir mertebe seçip yazılmakla isteğine kavuşan zabıtların büyük harp sanatından olan askeri duygu ve düşüncelere dair nice hallere vakıf olacakları bilindiğinden dolayı bu manaya ait olan bazı haller ve eserler beyan edildi. Mesela üç sancağın her birinden yazılan neferler, önceden memurlar vasıtasıyla emir altına girer ve müdürler vasıtasıyla bir yerden bir başka yere intikal ederse, istenilen keyfiyeti kazanmış olur. Ancak bu keyfiyet, böyle kalıp taraf taraf istenilen bağlılığa himmet ve semt semt bağlanmak üzere düzene rağbet edilmezse Karesi ve Manisa sancaklarından mütesellimlerin gayreti ve memur olan orta zabıtlarının özeni ile asker tertibi için yazılan ve hala Levend Çiftliği'ne nöbetle gönderilen piyade toplam 600 neferden oluşur. Tertiplerinde [2b] kuvvet yokluğu ile düzenlerindeki bazı yanlış ve bozukluk bilinmekle birlikte yarın nöbetleri bittiği vakit vilayetlerine döndükten sonra her biri birden bire toplanmak istense ocağa yazılıp isim ve şöhretleriyle deftere kaydolunanlardan şartnameleri gereği ancak yarısı hazır edilebilir. Kalanı, hakimler ve zabıtların zorlamasıyla bayrak askeri gibi tekrar tedarik olunacak diğer neferler ile tamamlanacaktır. Ayrıca Aydın sancağından yazılmaya başlanan neferler gerektiği zaman ve durumda şartnamelere uydurularak yazılmayıp sonradan eklenen neferler de onların tabiatıyla öğrenmeleriyle birkaç ay önce nöbetlerine giderken kimisi firar etmiş, çoğunluğu da sakat ve çekilmiş olarak gönderildiğinden kararlılıkları ve metanetleri olmuyor. Öyle ise bu üç sancaktan yazılan neferlerin hane hesabıyla kazadan kazaya tertip edilmesi ve tamamlanması ocak şartları üzere askerliğe bağlılığın kuvvetlenmesine sebep olur. Bu nedenler ortadan kaldırılırsa hata ve bozuklukların kolayca değiştirileceği bellidir. Şöyle ki zikredilen husus emre uygun olup adı geçen sancaklar ile diğerlerinin hangisi olursa olsun nefer tertibi emredilince o sancaktan önce ve sonra yazılarak deftere kaydedilen eski neferlere bakılsın. Onlar iki kısımdan oluşur. Bir kısmı yerli ve yurtlu emlak sahibi olarak mal ve canını vergiden kurtarmak için zorunlu olarak gelip yazılanlardır ki bunlardan metanet ve sadakat beklenilmekle birlikte tertip neferleri hükmünde olmasına bakılarak candan korkulmaz. Bir kısmı da bayrak askeri gibi yasak savmak için parayla tutulmuş *avâre* ve *hovarda*⁴³ takımındır ki kimisi yabancı, bazıları yerlinin aç ve muhtacı olduğundan bunların çoğu yaramaz, yarasa da hane ve emlak sahibi olan kefilli tertip askeri gibi namuslu ve edepli değildir. Şöyle ki cibilliyetindeki *yosmalığı* uygulamaya müsaade bulursa o çiğ sevda ile bir zaman sonra ayaklanır. Ama müsaade olunmayıp ortası tarafından terbiye

⁴³ Avare, işsiz güçsüz ve boş gezen; hovarda ise, zamanını boş işlere, malını eğlenceye harcayan kişiler için kullanılır.

için uyanılırsa her türlü felaketi gözüne alıp ya asilikle vaktini geçirir yahut firar eder. Bu suretle eski ve yeni, her sancaktan istenen neferler kaç nefer ise o sancağın kasaba ve köylerinde düzeltilmek suretiyle sonuca bağlanır ve dağıtılır. Taksim edildikten sonra sancakta bulunan eski neferler, hala oturdukları mahalle ve köyün hissesine gerek yeterli olsun gerekse olmasın hiçbir şekilde kimse tarafından zarar verilmeyip, sakin olduğu mahalle ve köyün hissesine yeterse aynı şekilde neferliğe devam etmeli. Sayı yetmezse üzerine birkaç nefer daha eklenerek her bir kazanın hissesi tamamlanmalı. Eskiden bir mahalle ve köyden 5-10 nefer gönüllü yazılmış olup bu tarzla mahalle ve köyün sehminden fazla yazılırsa onlar işe yarar takımdan olmalı. Gönüllü neferlere sen mahalle ve köyün hissesinden artansın gel falan mahalle ve köy sehmine gir denilmemeli. Eğer kendi rızasıyla diğer köy ve mahalle sehmine girmeyi kabul ederse yine köy ve mahalle halkının kefaletine bağlanmalı. Kefalet şartıyla yazılmasına ve tamamlanmasına cümle tarafından gayret edilmesi uyarısını içeren bir kıta emir çıkarılıp gereken ikazları barındırsın ki kimse tarafından muhalefet imkanı olmasın [3a]. Bu önemli konuda gayret gösterilmesi gerekli olup askerinin ehliyetine ve askeri işlerin düzenlenmesine gayret ve bağlılığı düşünülebilen kullarından birisi seçilerek ya ocak tarafından ya da vali tarafından bu hususa tayin edilsin ki onun gayretiyle zamanında tertip olunacak neferlerde kararsızlık görülmesin. Bu mühim işe başlandığında öncelikle şehrin merkez kazasından başlamak gerektiğinden sancak mütesellimi marifeti ve memleket ileri gelenlerin ittifakıyla o kazanın hissesine isabet eden neferler şehrin mahallelerinden ve köylerinden tamamlanmalı ki mahalle ve köy ahali birbirine bakıp “bizden aldılar sizden almadılar” diye kimsenin kimseye hatırı ve gönü kalmamasın. Ancak hangi köy ve mahalleden eski ve yeni akla uygun nefer tertip edilirse zabiti tarafından çağrıldığında duraklamaksızın gelip bayrağı altında toplanmalı. İnsanlık hali bir aksama olursa başka yere gitmek, uzak beldelere kaçmak yahut bir sebepten dolayı tekaüd olmak gibi sebepler ortaya çıkarsa yerine hemen o köyden ya da mahalleden başka biri yazılmalı. Bazı mahallerde uygulandığı gibi bir nefer canı isterse kendi, istemezse yerine akrabasından birisinin gelmesi hususu, bundan böyle tümünden yasak olup bunun aksi caiz değildir. O mahalle ve köy halkı tümünden kefil olup, ahaliye belde ileri gelenleri, belde ileri gelenlerine vilayet ayanı kefalet eylesin ki neferlerin düzenlerinden zikredilen engellerden biri olmasın. Eski ve yeni yazılan neferler, isim ve lakabıyla ikamet ettiği mahalle ile köyün isim ve şöhretiyle el defterine kaydedilirse gerek mahkeme siciline ve gerek ocak defterlerine aynen yazılsın ki her birini düşünmeden, araştırmadan bulmak mümkün olsun. Ocak kaidesi üzere kışlası olmayan sancaklara kol ağası ve kol mülazımları

tain olunduğundan yazıldığı üzere nizamı emredilen sancak, ocak şartları gereği neferleri görüp gözetme gücüne ve gereğine göre terbiye etmeye sahip olmalı. Yani yoldaş ahvaline dair bütün işleri bilmeli. Herkesten yoldaşlar ve yoldaşlardan herkes hoşnut olacak şekilde ilimle barışık, ona sadık, sağlam ve cesur bir zabıt tayin olunmalı ki düzenin güzelliği kendiliğinden ortaya çıksın.

21 Zilhicce Salı⁴⁴ günü Mentеше sancağının Muğla kasabasında, halk ile vilayetin güvenliğini sağlayan kışlaya gelindi. İstenilen işlerin yerine getirilmesinde bir eksiklik olmadığından ertesi gün sancak mütesellimi Mustafa Ağa'nın konağına varılıp memuriyetim üzere memleket ileri gelenleri huzurunda emir okundu. Güzel kelimelerle nasihat edilerek konu cümleye haber verildi. Ertesi gün zabitlerle birlikte kumanda ettiğim nöbette olan ve 200 neferden oluşan tabur ile talim yapıldı. Ertesi gün liva mütesellimi kışlaya davet olundu. Divana başlandı. Mecliste görüşülen konular şunlardır. Neferlerin tayinatları⁴⁵ ve cümleye dostlukları, talimleri hususları nizamın şartları üzere olup padişaha duaya devam ettikleri, bugün nöbette olan üçüncü bölüğün 96 neferi cesur ve güçlü⁴⁶ [3b] olup diğerleri de bunlar gibidir. Toplam neferlerden liva müteselliminin hükmü altındaki kaza ve köylerde yetiştirilen yoldaşlar ahaliden, ahali de onlardan hoşnuttur. Diğerlerinin sorumluluğunda olan mahallerde ise özellikle Subice kazası ayanı İbrahim Ağa'nın kazasında bulunan yoldaşların hiç rahatı olmadığını herkes biliyor. Bu nedenle o yoldaşların selamet hali yardıma muhtaçtır. Şükür ki İslamiyet'in şanı üzere kuvvet bulan ocağımızın neferlerinin sayısının fazla olması ve her birinin harp tekniklerinde becerili olması onların herkese borcu ve dindarlığının gerekliliğidir. Neferlerden münavebe zamanları gelenler ocak kanunu üzere talim için çağrıldığında gelmelerine muhalefet ya da oturdukları yerde rencideye cesaret edenler var mıdır? Denilince, yine liva müteselliminin hükmünde olan mahallerde oturan yoldaşların selamet hali ve kalanının perişan hali ifade edildi. Milas, Sazelyat ve Karaabad kazaları gibi işe yarar kazalar Milaslı Aziz oğlu Ömer Ağa'nın uhdesinde olup bu ana kadar bu kazalardan bir nefer yazılmak mümkün olmadığından başka onun bu davranışı etrafta asi tavırları olan derebeylerine sıçradı. Bu durum önceden Üsküdar'da bulunup ocak kahrını çekmiş, iyilik ve kötülüğe göğüs germiş eski yoldaşları da baştan çıkarmaya sebep oldu. Hatta bu kazadan nefer yazılması için çıkarılan emir birkaç gün önce liva müteselliminin yeğeni

⁴⁴ 12 Mart 1806 Çarşamba gününe denk geldiğinden metinde se-şenbe ifadesiyle Salı günü kastedildiğinden 11 Mart 1806 tarihini kabul etmek gerekir.

⁴⁵ Askerlere verilen erzak ve yiyecek hakkında kullanılan bir tabirdir. Pakalın, age., C. III, s. 426.

⁴⁶ Erler; bekar, güçlü kuvvetli olanlardan seçilecek, kışlarında eğitim-öğretim görenek savaş için gerekli bilgileri edineceklerdi. Çadırıcı, agm, s. 6.

Mehmet Efendi ile kola ağaları Mehmet Ağa ve İsmail Ağa; kol mülazımları ve ocak ahvalini bilen üç nefer bölükbaşılar seçilerek Milas tarafına gönderildiklerinde zikredilen ağanın ilgilenmeyip kuru kelimelerle cümlesini üzgün ve şaşırılmış olarak iade etmesi hepimizin ümitsizliğine sebep oldu, dediler. Dinin gereğini tatbik ve dine uygunluk ile tertibine emir çıkan askerlerin sağlamlık, kahramanlık ve huyunda gayret gerekli olduğu gibi kanunname gereğince yol esaslarına uyararak neferin onbaşıya, onun çavuşa bağlı olarak binbaşıya varıncaya kadar itaati gerekli olmakla zabitan tarafından bu şartlara dikkat ve neferler tarafından kabule rağbet olunuyor mu? Denilince hepsi biz bu emirle memuruz ve bu hükmü kabul ile her birimiz memnunuz dediler. Doğrusu bu ortanın nefer ve komutanlarına hiç söz olmaz içlerinde hiçbir serseri, kör topal *ebteri*⁴⁷ yoktur. Lakin kışlalarında talime devamları henüz kaide zamanından ibarettir ki ocak kaidesinde neferler yetiştirmek, komutanlarının değerini bilip, terbiyesini kabul eylemede neferler bir miktar gaflet üzeredir. Tarafımızdan durumun anlatılmasında kusur olmadığı gibi onların da can kulağıyla dinleyip kabul ettikleri inkar olunamaz. Gerek hâlâ nöbette bulunanlar ve gerek vilayetlerinde olanlar ne zaman talep edilirse binbaşı tarafından kendilerine haber ulaştırıldığında tereddüt etmeden her nefer gelir mi? Sorusuna, durum böyle kalırsa yazıldığı üzere kazalardan toplanacak neferler toplanır. Eğer Subiceli İbrahim söz dinlerse diğer defterde kayıtlı neferlerin hepsi toplanabilir [4a]. Milas ağalarının ortamıza da bulaşan durumu düzeltilirse kısa zamanda ortamız neferlerini tamamlamayı başarıp her ne zaman talep edilirse eksiksiz hazır bulunabilir derler.

Hamid sancağından yazılan neferler Tergemiş⁴⁸ ile birlikte 1.250'ye ulaşmıştır. Ancak bunlar ilk yazılırken tertiplerinde şartnameye aykırı olarak nefir-i âmm⁴⁹ gibi istekliler ile bayrak askeri⁵⁰ gibi davul ve zurna ile yazılmış olanlar vardır. Sonradan yazılan askerler de onlar gibi yazıldığından çeşitli karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle adı geçen askerlere, Kütahya ve diğer sancaklar hakkında yazılan düzenleme uygulanmaya muhtaçtır.

Bir sancağın idaresi güç sahibi, çalışkan bir zata verilirse o da özel gayret göstererek askerlerin tedariki ve kışla binası hususlarıyla ilgilenmeye

⁴⁷ Eksikliği bulunan kişi.

⁴⁸ Burdur'un eski adı.

⁴⁹ Harp sahasında bulunan bütün halkın savaşa sürülmesi ya da devlet tarafından bütün memleket halkının herhangi bir iş için göreve davet edilmesine nefir-i âmm denir. Pakalın, *age*, C. II, s. 672; Sertoğlu, *age*, s. 237. Ama metinde kastedilen ifade, devletin halktan asker toplamasıdır.

⁵⁰ Her yıl sahil olan yerlerden toplanıp gemilere taksim edilen kişilerin, deniz seferinden sonra memlekelerine dönen gönüllü bahriye askerinin unvanıdır. Pakalın, *age*, C. I, s. 181.

mecbur olacağından kısa sürede amacına ulaşır. Ondan sonra o, sancak kaç kazayı içine alıyorsa hepsinin voyvoda⁵¹ ve ayanını davetle hususi danışma meclisi düzenlese ve cümleye konuşarak dese ki “ey ağalar sizden her birinin voyvoda ve ayanı olduğunuz kazanın kaç köyü varsa tahsil memuru olduğunuzdan dolayı büyük köy başına birer, küçük köy veya çiftlik olursa her iki köy başına birer nefer *kızan*⁵² besleyip kendiniz içinde bir iki hizmet uşağı, birkaç nefer saraydar,⁵³ seyis⁵⁴ ve kapıcı istihdam edin. Kalanlarına yaptıkları iş ve ticaretle meşgul olmaları için izin verip ondan sonra daire ve konağınızda serseri takımını toplayarak boş masrafa yol açmamanız, kapısız gezen takımından bağlanmak için gelip giden olduğunda üç gün misafir olarak ikametine ruhsat verilip eğer ilgi gösterirse kendilerine uygun şekilde her birini teşvik etmeniz, eğer rağbet etmezlerse cömert ve çok fazla ihsan sahibi Allah, yeni kapılar açandır varıp kısmetinizi başka yerde arayın diye yol göstermeniz istenir.” Bu mevzuda muhalefet pişmanlıktır göreyim sizi bu emirde başarılı olup muhalif düşünceleri caiz görmekten uzaklaşsınız diyerek gerekli tedbirler ile her birine ifade etse zikredilen zümre işitip kabul ederek teslime mecbur olacaktır. Belki emniyet içinde oldukları için memnuniyetlerini açığa vuracaklardır. Ama bir zaman sonra muhalefet olursa içlerinden birinin hakkından gelinmesi, bu düzenin ayakta kalmasına kafi ve bu ittifakın kararlılık ve devamlılığında yeterlidir. Bu surette herkes kendi haline uygun bir kâra hevesleneceğinden hiçbir mahalde başıboş bedavacı kalmayacağı açıktır. Zira her bir sancağın nice kazası, her kazanın nice köyü olup her kaza ayanının başında olan leventler ile bir köy zabıtının yanında bulunan *haşerat*⁵⁵ hesap edilse [4b] her bir sancakta bedavacı olarak mevcut olan fazla nüfus en azından iki üç bine belki daha fazlaya ulaşacağı bellidir. Bunlardan başka memleket sakinleri gibi kimselere hayli fayda sağlanacağı görünmektedir. Büyük şehirlerin harabe olması ile kaza ve köylerin perişanlığının alıcı takımının verici tafesine üstün gelmesinden kaynaklandığı herkes tarafından bilinir.

Sancaklardan bir sancak bütün kaza ve köyleriyle güçlü bir vali yahut tecrübe sahibi bir mütesellime verilip padişahın yeni kanunu gereğince neferlerin düzenlenmesi ve kışla binası hususu öncelikle kendisine etraflıca öğretilse, o vali ve mütesellim böyle olunca daha çok gayret ederek padişahın emirlerinin yerine getirilmesine öncelik verir. Elinde olan

⁵¹ Eflak ve Boğdan prenslerinin unvanı yerine kullanılan voyvoda, devlet tarafından iltizama verilen bir yerin vergilerini toplamaya memur edilmiş kimselerle, vezirlerin kendi hasarlarının yıllık gelirini toplamaya gönderdikleri kimselere denilirdi. Sertoğlu, *age*, s. 359.

⁵² Delikanlı-silahlı köylü genç.

⁵³ Sofra işlerine bakan.

⁵⁴ At uşağı.

⁵⁵ Zararlı ve kıymetsiz kişiler.

sancaktan az zamanda istenilen neferlerin yazılmasını ve düzenlenmesini başarırsa kışla binası yapılması için de kendisinin gönülden heves edeceği muhakkaktır. Ama her sancak bütün kaza ve köyleriyle yüksek vasıflı kimselerin elinde olmayıp, bazı mukataa ve malikane voyvodalarıyla müşterek olduğundan, o mütesellim ne kadar çalışkan ise de bu maddelerin düzeltilmesi işinin yalnız kendisine verilmesi candan fayda vermeyeceğinden mütesellime nasıl ifade olunursa voyvodalara da öyle davranmak gerekir ki bu hususta yapmaları gereken gayret ve bağlılığı gösterebilirler. Onlar da gücünü vermek, kusur ve boş vermişlikten uzaklaşmak için her hususta sancak mütesellimi ile birlikte hareket etmeye çalışsınlar. Zira Anadolu eyaletinin çoğu mahallinde ortaya çıkan bozukluk ve ikilik, mütesellim ve voyvodaların birlikte hareket etmemesinden kaynaklandığından bunların biri yabancı diğeri yerli olursa iyi olur. İkisi de mültezim olup bazı delil ve tüfekçi bozması, gezginci levend azması bölükbaşılar gibi nesebi bilinmeyen kimseler istihdam edilirse mutlaka işlerinde sıkıntı çıkar. Asker tertibi şartlarına aciz kalacağını tahmin ettiğinden dolayı başında olan kuzgunlar ile kaza ve köylere görevlendirilen azgınları doyurmak ve onlardan zulüm sahipleri ile kendini kayırma derdine düşer. Bu sevda ile kim olursa olsun kolayını bulan kimseler, cezalandırmaya cesaret eder. Bu hal, ara sıra neferlere de sirayet ettiğinden muafiyet sahibi olmalarına rağmen çoğu neferin birer vesile ile zulmetmesi ve zarar vermesi gibi çoğu sancakta bulunan husus, Aydın ve Hamid sancaklarında da işitilmiştir.

Yazılan üç sancakla birlikte 17 sancağı içine alan Anadolu eyaletinin yer yer cennet gibi bunca memleketi ve her memlekette kısım kısım nice nüfusun yerleştiği, ayrıca köyler ve tarlaların genişliği, mera ve arazinin bereketi, ahalisinin her bir şeyden kabiliyeti, ileri gelenler ve eşrafının kıymeti, ayan ve hanedanının kuvveti bilinir. Devlete asker tertibi ve memleket işlerinin düzenlenmesi gibi Osmanlı Devleti'nin [5a] bütün önemli işlerinin uygun bir şekilde yerine getirilmesi su içmek kadar zor olmadığı bilinirken ne gariptir ki kötü niyetli bazı muhalifler, kullar ve beldenin düzeninde kabahatli olanlar fitnelerinden dolayı, böyle mamur bir eyalette, henüz altı mahalde yeni asker ortası açılmıştır. Bazı bilinen sancaklardan da aşağıdaki gibi bir miktar nefer tertip ile güya hal ve şanlarını Nizam-ı Cedid'e atfetmişlerdir. Ancak bunlardan Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Bolu sancaklarında açılan ortalar mükemmel ve muntazamdır. Ancak diğer sancaklardan Kütahya sancağında açılan ortaya Hüdavendigâr, Eskişehir ve Karahisar sancakları da bağlı olmasına rağmen piyade ve süvarisi tam değildir. Zikredilen dört sancak 80 kazaya sahip olup, her bir kazada nice köyü içermekteyken neferlerin tertibine memurlar

tarafından gönülden dikkat olunmadığından henüz neferlerin eksiği olduğu aşikardır. Menteşe sancağında her ne kadar kışlanın varlığı ile askerleri bilirse de asker tertibinde memurların dikkatsizliğinden dolayı orta, henüz tam değil, yarımır. Karesi ve Saruhan sancaklarından mütesellimlerin gayretiyle ve bazı orta zabitanının çalışmasıyla üçer yüz, Hamid sancağından 1.150 ve Teke sancağından 400 nefer⁵⁶ yazılmıştır. Bunların da çoğu bayrak askeri ya da nefir-i amm askeri gibi derme çatma olarak düzensiz yazılmıştır. Bunun düzeltilmesi için Karaman eyaletine verilen *nizam-ı müstahsene*⁵⁷ gibi bir tarz verilmesi gerekir.

Zamanın şartları gereği Karaman eyaleti dışındaki Anadolu ayanları üç kısma ayrılır. Bir kısmı yaratılışları üzere gayretsizlikle vasıflanmalarıyla her emir ve kârda birbirleriyle dost olarak gönülsüz olarak içlerinden birisi hangi uygunsuz hareketi yaparsa diğerleri de ona tabi olarak utanmazlar ve hiçbir şekilde endişe edip bu ahmaklığın sonu pişmanlıktır. Bu cehaletin sonu tehlikelidir. Gelin bu tarz hareketlerden sakınalım. Devletin emrine itaat edelim de değerimizde bereket bulalım demezler. Hemen çokluk, gaflet ve ahmaklıklarından dolayı fukaradan zorla aldıkları mallar ve eşya ile bir kale yaparak üçer beşer yüz *yantiri* yahut *zeybek* ortaya çıkarıp kendilerini adam ve günün kahramanı sanırlar. Hainlikleri ile birlikte korkaklıkları aşikar ve ümitsizlikleri hallerinde görünür. Bir kısmı da huyları gereği Müslümanlık mesleğine girip memlekette oturanlar bize emanettir. Elimizden geldiği kadar korunup gözetilmesi hepimizin görevidir diye güya soyluluk, yiğitlik ve dostluklarını açıklayarak yön belirlerler. Hiç bilmezler ki bu davaları yanlıştın ta kendisi ve ricaları mümkün olmayan temennilerdir. Hele görüldüğü gibi bakılsa bunlardan çoğu akıllı olup devletin yardımıyla nice kıymet ve yüceliğe erişmişken mülk ve memleket kimin? Ekmek ve nimet kimindir? Bilgili [5b] bir şekilde hakkın büyüklüğüne sahip kim? Diye birbirlerine yardım etmeleriyle hayır ve kötülüğü çıkaran kimdir? Seçilme ve seçmede dikkatsizlik edip göz göre göre dalalet kuyusuna girmeleriyle her biri padişahın iltifatıyla görev yapmış bu kişilerin durumuna şaşılır. Bir kısmı da *etrâk-ı bî idrâk*⁵⁸ takımından olmakla birlikte onlar *divâne-dâr*⁵⁹ olup başlı başlarına serbestlik arzusundadır. Hemen aklına geleni yapıp önüne gelen geçeni aç kurt gibi dişlerler. Hiçbir şekilde ne davranışın sonuna bakar, ne de feleğin

⁵⁶ 1806 yılında, Hamid sancağından yarım orta dahi oluşmadığını söyleyen Çataltepe'nin tespitleriyle 1.150 rakamı çelişmektedir. Sipahi Çataltepe, age, s. 208. Ama bahsi geçen memurun yazdıklarını, nöbet usulüyle çalışan bir orta olması ve memurun bizzat yerinde görmesi gibi nedenlerle doğru kabul etmek gerekir.

⁵⁷ Herkes tarafından beğenilen düzen, herkesin güzel saydığı kaide anlamında kullanılmıştır.

⁵⁸ İdraksiz Türkler anlamına gelen bu ifade, daha ziyade göçebe halinde yaşayan ve genellikle yerleşik yaşayanlara rahatsızlık verenler ile çeşitli sebeplerle isyan edenler için kullanılmıştır.

⁵⁹ Deli, budala.

felaketinden kaçınırlar. Bu surette devletin yardımıyla güç ve itibar sahibi olan tecrübe sahibi hizmetlilerin her biri birinci kısımdır. Kendi yönetimleri altında olan eşkıyaları dinlemeden hakkından gelmeye çalışmaları ikinci kısım gibilere gayrete getirmiş olup her emir ki devletin iradesi gereğidir. Hemen kabul ederek bu vesile ile kıymetleri ve değerlerini korumaya önem verirler. Üçüncü kısım da görüp zaruretle cümleye muhalefet hatalı bir düşüncedir diyerek padişahın emrine uymaya ve yapmaları gereken kulluğu yapmaya güçlerini harcarlar. Ama bunların iyisini ve kötüsünü seçmek; düşmanlığı bırakıp, adalet gözünü açmaya geçmekle mümkündür. Lüzumuna göre hoşgörü ve siyasetleri isteyen sert bir vali her hususu adaletli tedbirler ile düzeltmeye çalışarak her müşkülü akıllıklıkla çözüme gücüne sahip olsun ki bu vesile ile işe yarayacak kimseler sebepsiz korku çukuruna yakalanmış olmasınlar. Zira nice terbiyeli ve akıllı zannettiğimiz kimseler asi ve gafil; nice asi ve gafil sandığımız adamlar terbiyeli ve akıllı görüldü. Hatta inat ve muhalefet beklenen derebeylerinden bazıları bu esnada gelerek keşke ocak koluğuna biz de kabul buyrulmuş olsaydık diye büyük üzüntü belirterek doğru yolu bulduklarından gönülden teşekkür eylediler. İnsanlık umduğumuz kimselerin isyan etmeleri üzerine tatlı dille gönülleri alınarak mesele çözülmeye çalışıldıysa da, asla hile yapılmamasına rağmen, cibilliyetlerinde olan adi hıyaneti ortaya çıkardılar. Cenabı Allah cümleye yanlıştan dönmeyi nail eyleye, amin.

Yazılan üç sancak dışında 14 sancaktan oluşan Kütahya eyaleti, Karaman'daki gibi bir vezir ve müşirden başka gayrete söz veren, bunu hayal eden, dirayetli bir kişiye verilmelidir. Onun hakkında geleceğe uygun ve her yönden güzel tevcihler planlanmalıdır. O, asker tertibi ile ülkenin işlerinin düzenlenmesi hususlarına memurdur. Askerin takımları, aletleri, savaş aletlerine dair diğer gerekli malzemeleri nizamına göre tedarik etmeli. Piyade ve süvari ortalarının açılışı ve imarıyla bu nizam, kısa sürede beldeyi temizler ve kulları rahat ettirir demek uzak mana değildir. Zira [6a] halkın ciğerini kebab, evini harap eden, alıcı ve yiyici takımının ekici ve biçici üzerine on kattan fazla olmasıdır. Özellikle bunlardan addedilen bazı kovulmuş şahıslardan namuslu kimseler galip gelmiştir ki her derebeyinin başında elli altmış neferden yedi sekiz yüz nefer toplanmıştır. Onlar istediği gibi alırlar satarlar, diledikleri gibi atarlar tutarlar ve ağalarının da herkesi soymak hususunda bunlara boynu eğridir. Bundan dolayı içlerinden hangisi kafirlikte becerikli ise onu kahraman ederek benim böyle bir bölükbaşım ve şöyle bir namı var diye övünürler. Kısaca bunlardan çoğu

nice emlak ve araziye sahipken konağa bakıp salyane⁶⁰ vermezler, öşür ve resim gibi vergi nedir bilmezler. Hemen uygunsuz fikirler atıp tutarlar. Ümitlerini fukaranın ciğerini sökmeye harcamışlardır. Bu surette zikredilen 17 sancağın kazalarında gerek yerli gerek yabancı ikamet eden ayan, zabitan ve derebeylerinin birbirine güvensizliklerine yahut bunların her biri birbirine yalancı unvanlarla, bozguncu fikirlerle gerçekleşen kibirlerinden dolayı yukarıda yazıldığı gibi başlarına topladıkları yantiri ve zeybek takımı ile kapısız delil tüfekçi bozması hesap edilse sancak başına en az ikişer üçer bin neferden şu kadar bin nefer adam çıkar. 30.000 adamın himayesinde de hiç olmazsa onların yarısı kadar fazla nüfus ortaya çıkmakla o çeşit doğru yoldan sapan, itidalden çekilen insafsızların her biri açıklandığı üzere sert bir valinin cebri ve zorba bir amirin emriyle ikamet ettirilmelidir. Böylece herkesin bildiği işi yapması üzerine düzen sağlanırsa salyane, öşür ve resim gibi üzerine düşen vergiler diğer reaya gibi alınırsa onlardan ortaya çıkacak meblağ, memleket sakinleri ile fukaranın masraflarının azalmasına sebep olacaktır.

Anadolu eyaletinin sağ kolunda bulunan şehirler yukarıda anlatıldığı üzere gezilerek doğudan eyaletin uç hududu olan Karaağaç kazasına geldik. Neferlerin rütbelerinin düzeni görüldü. Zikredilen mahallere göre ahalsinin itaati, ileri gelenler ile ayanının teslimiyeti çok beğenilip aferin denildi. Ondan Karaman eyaleti hududundaki Kırılı ve Beyşehir kazalarına vardık. Her birine bir köy ihtiyarı, vilayet ayanı olarak atanmıştı. Onların çiftçi olmaları nedeniyle hem çiftlerini sürüp hem de fukaranın işlerini idare eylemelerine hayret edildi. Ondan Seydişehir kışlasına varıldı. Bu ortamın topçu, arabacı ve cebecisine kadar neferlerinin ve zabitanının düzeni mükemmeldi. Ayrıca madeni hümayuna has olan Bozkır kazasından başka dört kazayı içine alan Beyşehir sancağı, toplam kasaba ve köyleriyle deftere yazıldığı üzere 4.500 salyane verir evden ibaretti [6b]. Onlar, ortamın güzel nizam üzere düzenlenmesi ve canlanması ile memleket ahalsinin refah ve güvenlik içinde olacağını biliyor. Bu hususta yayılan hakkın kudreti ve Allah'ın hidayeti tefekkür olunup adı geçen sancağın maşallah taşına toprağına varıncaya kadar *nizâm-ı müstahsenenin* yayıldığı, yaramazdan eser kalmayıp, memleket sakinlerinin güvenlik içinde olduğu görüldü. Ondan Yunan memleketinin merkezi ve Karaman eyaletinin hükümetgahı olan Konya'ya gelindi. Abdurrahman Paşa⁶¹ hazretlerine görevim arz edilerek neferlerin kuvveti, sakinlerinin refahı görüşüldü. Paşanın her hususta

⁶⁰ Yılda bir alınan vergi olarak bilinen salyane, Osmanlı mali teşkilatında bazı görevlere yıllık yapılan ödemeler için de kullanılır. Ünal, *age*, s. 589.

⁶¹ III. Selim, Karaman valisi Abdurrahman Paşa'ya Nizam-ı Cedid için ne kadar asker çıkaracağını sorduğunda şu cevabı almıştı: Konya ve bağlı kazaları 1.000, Niğde sancağı 1.000, Kayseri vilayeti 2.000, Ankara 2.000, Hamideli'ne bağlı Yalvaç ve Karaağaç 200, Alanya 800, Karaman 150 ve Kasaba 150 piyade çıkarabilir. Karal, *age*, s. 53.

gösterdiği gayrete hayret ettim. Şöyle ki devletin himayesinde sahip olduğu şöhrete teşekkür karşılığında görevini yapma şevkine düşüp, bu aşk ve sevgile her dakikasında boşa nefes almayı ve dinlenmeyi kendine haram edip Allah'ın izniyle işlerini uygun bir şekilde yapmış. Hatta müşire yakışır emekleri yazıldığı üzere dört adet kazadan ibaret Beyşehir sancağı gibi çorak bir sancaktan Seydişehir ortası gibi göz alıcı ve kuvveti aşikar bir ortayı var etmiş. Niğde, Kayseri ve Kırşehir sancaklarından bütün olarak Aksaray sancağından da tahammülü olmadığından şimdilik yarım olmak üzere neferler ve zabitleriyle mükemmel ortalar tertip etmiş. Her birinin kışla ve diğer malzemelerini tamamlamış. Bunlardan başka tüfekçiler, topçu, arabacı ve cebeci gibi neferler ve zabitlerin durumu her ne kadar noksan ise de güzel niyetleri üzere onları da ocaktan tanzim etmeyi kararlaştırmıştı. Manevi fetihlerin başlangıcı, duygulu lütufların kaynağı olan molla-yı Rum efendimiz hazretlerine sığınarak Konya dışında da başka bir süvari kışlası bina etmiş. Süvarilere ait olmak üzere gerek kendi vilayeti ve gerek uygun memleketlerden yerli ve yurtlu *güzide* ve *tüvânâ*⁶² olarak 1.250 nefer süvari tertip etmiş. Her birinin atını, silahını ve diğer gerekli malzemelerini tamamladığından başka görünüşe göre kendisine, manen din ve devlete hizmet için oluşturduğu 1.000 neferden fazla kişinin de at ve silahları muntazamdı. Gerek süvari ve gerek piyade her birinin idarelerine yetecek yem ve yiyeceklerini de bir taraftan kendi mahsullerinden olmak üzere tedarik etmeye çalışmıştır. Hatta memleket sakinlerinin bazılarıyla ortaklık emrine ilgi gösterip bu sene yalnız 2.800 deve yükü buğday ve arpa ekilip birkaç mahalle de çeltik düşürülmüştür. İşleri kolaylaştırmak adına bunlar gibi nice güzel davranışlar yaptığı malumdur ve bu hususta çalışkanlığı bilinmektedir. Bu Karaman eyaleti dediğimiz aslında bir gönül ülkesi gibi çeşitli bollukların diyarı, her şehir ve köyü mamur iken bir zaman gezginci levendat ve bir zamanda delil ve tüfekçi gibi [7a] *haşerat* belasıyla harap ve perişan olmuştu. Hatta kazalarının çoğu bir çorak kasabadan başka köyleri ve mezarlarından eser kalmamışken paşanın gayretiyle çoğunun imar edilmesi önemli bir delildir. Allah'ın yardımıyla Muhammed tarzı yönetim ile beldeleri temizleme ve istimalet-⁶³ Ahmedî ile hakim olmada başarılı olup şükür ki müşire yakışır şekilde eyalet, pislik haşerattan temizlenmişti. Gerek memleket sakinleri ve gerek yolcular her yönden haşeratın belalarından korunduğu şöyle dursun bir temiz huylu kız tek başına bir tabak altın alıp bir kazadan başka bir kazaya hareket etse durak yerine güvenle ulaşırdı. Bu emniyet, delil ve tüfekçi gibi haşerat ile

⁶² Güzide, gözde ve beğenilen olarak, tüvana ise genç anlamında kullanılmıştır.

⁶³ Hoşgörü.

yabancıların eyalete ayak basmasının yasak olmasından ortaya çıkmıştır. Hatta ocak mühendislerinden Mühendis Molla Mustafa, paşaya giderken delil zannedilip bire bu kalpaklı herif nereden geldi diye vardığı mahallerde alıkonulduğundan paşanın bilgisi olunca, bundan sonra başına şal sarıp humbaracı kalpağıyla gezmemesi için uyarıldığı garip bir latife olarak anlatılır. Vaktinde paşa Konya'ya hakim olduğunda her bir mahalleden bir imam ile 3-4 nefer ihtiyarı çağırıp öncelikle imam efendiye emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker⁶⁴ üzerimize vaciptir. Sen de kendisine uyulan insanlardan olduğundan seni mahalle halkına zabıt eyledim. Bundan sonra imamı olduğun mahallenin iyisi ve kötüsü senden sorulur diye nasihat ettikten sonra mahalle ihtiyarlarına da bakın komşular, padişahımızın bizi buraya vali etmekteki amacı sizin rahat ve huzurunuzdur. Şehir içine tarafımdan kol ve kolluk koyup başka zabıt de tayin edecek değilim. Göreyim sizi bundan böyle mahallenizin bütün durumuna nezaret edip, her işini görüp, yerine getiresiniz. Kaldı ki mahallenizde önceki gibi bir fesat olur yahut önceki memurluğumda olduğu gibi kan akarsa ya da adam öldürmeye dair bir edepsizlik ortaya çıkarsa hemen haber veresiniz. Eğer haber vermezseniz ne edepsizlik edeni ararım, ne de kabahat eyleyen kimdir sorarım. Hemen imam efendi ile iki üç ihtiyar sizi getirip sorguladıktan sonra onların yerine sizi siyaset ederim diyerek gerek imamı ve gerek mahalle halkını birbirinin kefaletine bağlamıştır. Şehirde bunun gibi örneklerle emniyet olduğu görülür. Doğrusu paşanın gerek eyaleti ve gerek ortalarını Avrupa kadesine uydurmada dikkat ettiğinin gözlemlendiğini bilginize sunarım emr ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir [7b].⁶⁵

SONUÇ

Nizam-ı Cedid kaldırılmadan önce Anadolu'daki ortaların durumu hakkında bilgi veren defterde, ortaldaki asker sayısı ve yapılan kışlalar gibi birçok yerde tereddüt edilen hususlar hakkında bilgiler vardır. Rapora göre Ankara, Çankırı, Kastamonu, Bolu ile Konya'daki ortalar mükemmel, Kütahya'daki ortanın ise eksiklikleri vardı. Manisa ve Karesi'den Levend Çiftliği'ne 600 nefer gönderilmişken Muğla'dan 200 nefer ise kışlada nöbettedir. Kütahya'da 1.200, Hamid sancağında 1.150 ve Burdur'dan 100 nefer kayıtlıydı. Teke sancağından ise 400 asker yazılmıştı.

Raporda üzerinde en fazla durulan konu, karşılaşılan sorunlar ile bunların ortadan kaldırılması ile ilgili görüşlerdir. Yazar, bütün sorunları

⁶⁴ İyiliği emretme, kötülükten alıkoyma.

⁶⁵ Emir, emir sahibidir.

bizzat muhataplarına sorarak onların söylediklerini not almış ama kendi çözüm önerilerini de raporuna yazmıştır. Amaç, Nizam-ı Cedit'in eksiklerini görerek daha iyi hale getirilmesine katkıda bulunmaktır. Ocağa yazılan askerlerin bir kısmının vergiden kurtulmak için yazıldığı, bazılarının ise parayla tutulan askerler olduğu üzerinde durulmuştur. Bu askerler işe yarası da tertip askeri gibi edepli değildi. Yazılacak askerlerin kefaletle yazılmasının birçok sorunu çözeceği ifade edilirken herkesin birbirine kefil olmasının önemi de anlatılmıştır. Yapılan tespitlerden biri de alınacak askerler deftere, isim ve lakabıyla, mahalle ya da köyünün adıyla yazılmalıdır ki arandığı zaman hemen bulunabilsin. Askerlerin başına liyakat sahibi kişilerin atanmasının birçok sorunu çözeceği de ifade edilmiştir.

Nizam-ı Cedit'in uygulanmasında ortaya çıkan sorunların çözümü için bazı önerilerde bulunulmuştur. Nöbetlerinden memleketlerine dönen askerlerin çağrıldığına göreve tam olarak gelmeleri, derebeylere bağlı olduğundan asker ihtiyacının karşılanılmasında sadece görevli kişilere değil derebeylere de emir yazılması, asker yazılırken şartlara bağlı kalınması, sancakların yönetiminin çalışkan kişilere verilmesi gibi öneriler sunulmuştur. Ayrıca raporu kaleme alan kişinin, Anadolu ayanlarını üçe ayırması ve yenilikler için mutlaka bunların elde edilmesi gerektiği ile görüşleri de ilginç tespitlerindedir.

Rapora göre, tespit edilen sorun ve eksiklerin düzeltilmesi için Karaman eyaletindeki sistem uygulanmalıdır. Zira memur, Seydişehir ortasını ve Kadı Abdurrahman Paşa'nın çalışmalarını çok beğendiğini *bir temiz huylu kız tek başına bir tabak altın alıp bir kazadan bir kazaya hareket etse durak yerine güvenle ulaşırdı* diyerek ifade etmiştir. Ayrıca paşanın, şehirdeki halkı birbirine kefil ederek birçok meseleyi çözmeye çalışmasını da övgüyle anlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. IX, 1292.
- Asım Efendi, *Asım Tarihi*, C. I, Ceride-i Havadis Matbaası, Tarihsiz.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Bab-ı Asaflı Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme-i Mektume Defterleri (A.DVNS MKM.MHM.d)*: 4.
- ÇADIRCI, Musa, "Ankara Sancağında Nizâm-ı Cedid Ortasının Teşkilî ve "Nizâm-ı Cedid Askerî Kanunnâmesi" ", *Belleten*, C. XXXVI, S. 141, 1972, ss. 1-13.
- ÇATALTEPE, Sipahi, *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu*, Göçebe Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1997.
- ERDOĞAN, Muzaffer, Kadı Abdurrahman Paşa Hayatı ve İcraatı, *Konya Dergisi*, S. 67-68, Konya 1944, ss. 27-32.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Nizam-ı Cedid", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, ss. 309-318.
- KARAL, Enver Ziya, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları -Nizam-ı Cedit- 1789-1807*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1988.
- KIRAN, Beyhan "1220 Senesi Vekâyi'î" Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.
- Koca Sekbanbaşı, *Koca Sekbanbaşı Risalesi*, (Haz. Abdullah Uçman), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Alanya (Alâiyye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.
- Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. I, (Haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül- Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), C. III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
- ÖZKAYA, Yücel, "III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 1, 1963, ss. 145-156.
- ÖZKAYA, Yücel, "Orta Anadolu'da Nizam-ı Cedid'in Kuruluşu ve Kaldırılışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982, ss. 509-536.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-II-III, MEB Yayınları, İstanbul 1993.
- Redif Askerî Tâlimatnâmesi Süreti*, Süleymaniye Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, Hüsrev Paşa Kısmı, 813/4.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1986.
- ŞAFAKCI, Hamit, *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TSMA.d)*: 4889.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I, *Belleten* XXXV/138, Ankara 1971, ss.245-302.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011.

جزئی و کل هر مصالحی که در آن بود برین نوع صورتی برین نوع اوج و کمال
 قدر و شوار اولدین کی هر آنکرا این زمین جنتی که معین کمالی
 بدینا دل قلب عباد و نظم بلدی شیب و ضا و درین سبب بویچه
 بر این جمعیت آباد ده هنوز از کلمه حاکم صبره او طر کتا د
 اولدی، معنی الوی معنی بودی و برین آقی بر مقدار میزان ترتیب
 حال و بنا ندری کویا نظم جریح عطف و اسناد اولدی بوندریک
 افزه و کفری و طس و سبب سبب قریح ایدیک او طر کتا د
 این الوی سابع دن کوتا هینجا غنک و اظن او طر کتا د
 و اسکندر و قریح صراحتا طریح فی اکا مریح او طر کتا د
 و بویچه بی ده بویچه مکن و تمع اولدی و کتا د الوی اریحه
 سکنا عدد قضا کی عادی و هر بر قضا نیج خرابی صفا این میزان
 مریح نیک صورت ترتیب کورل طریح بر مریحی وقت حال میزان
 درتن اولدی مریح هوز ترتیب کتا د و نقصانی نایان اولدی
 و منشأ سبب خننه هر قریحی که این معهود و میزان و صا بطاق
 معلوم و معبود ادر اکتدی ترتیب جریح مریح کورل حرم و قده
 سبب هوز تکلیف و تمع اولدی یارم قتا د و قریح صراحتا
 سبب قریح مریح مریح و قتا د و معنی او طر صا بطاق نیک
 معنی و اهنما می اید او طر کتا د و هر مریح کتا د و کتا د
 و در قریح مریح کتا د و ندرکی اکتدی مریح مریح
 یا هوز قریح کتا د و ندرکی اکتدی مریح مریح
 و تارک اولدی اولدی بوندر ده هر مریح مریح
 اولدی و اولدی اکتدی و برینک نظم مریح او طر کتا د
 بر صورت برینک معنی اولدی مریح و اولدی مریح

عین از اینک زمانه قلمها ی حال زنده او زده انا لویح اکیانک
 اوج شمه تقسیم اولدی برین اکتدی مریح او زده مریح کتا د
 مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 اکتدی برین قریح نایان او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 اکتدی برین قریح نایان او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 بوندریک صورتی نایان او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 معنی و مریح مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و قریح مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 قریح مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 بنا اریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 کورل مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 سبب مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 نایان او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 سلوک اریح کتا د و هر مریح او طر کتا د
 کوز و مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 صی خطا و بویچه و جاری کتا د و هر مریح او طر کتا د
 بوندریک اکتدی مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و رفته نایان مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د

عین از الوی شنه قلم دریا اولدی و درت عدد لولا اما درت بیاد دت
 عبادت اولدی کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و برین عدد لولا کتا د و هر مریح او طر کتا د
 کل وضعیت و استقلال سزاوار و مریح او طر کتا د
 تا هانه اظها و اولدی و با لذات ترتیب مریح او طر کتا د
 حقیق مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و ادوات مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 قلمسه اکتدی مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و جاری مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د
 و اراده عبادت مریح او طر کتا د و هر مریح او طر کتا د

حشمت با توبه عزاب و بر نیاید اولدی حتی ماورایه و قنارین
 بجز سئلیک بر میورد که قصه که عیبی جزا و ما را بعد نشان دادند
 این مشارایه حضرت زلیخا عیبت و اقامه اکر یسینه صدرت
 معوریت تا بان اولدی مستغنی دلیل و بیازر همه بانوق
 جناب فیاض طلق سیاست محرمی ایبه نظیر بلرد و اسنات
 احمدی ایبه تسخیر قلوب عباده موحن اولدی الحمد لله العالی
 عیبت سیرانه لویه دون امانت لودن هجود حشمتان بانک
 اولغنه کرک سینه مملکت و کرک ایتنا ایسین کل الیوم عوالم
 حشمتان مود اولدی شویه طورسون بروشنز باکره کینت
 باشنه بر لیهان المودن آلیه بر فضان قنای آق سیر حرکت
 ایستلواستینه اوله وق و اهلک منزل سکرت اولدین و اوست
 و راحت طلقان دلیل و تفکیکی حشمتان و بیانی معنونه سئلیک
 امانت مذکوره ایاق بیصه سی بیسای کل ایبه نیسای اولدین
 نشانت ابره حشمتان ایاغ عامر حشمتان سیر سیر سیر
 مشارایه کیدرک دلیل لول اولدی بزه بو قنای حشمتان دن
 کدر حشمتان حشمتان سواخذ اولدی مشارایه اهلک معلوم
 اولدی قنای بیسینه نال صابون کله حشمتان حشمتان کز سیر
 امر و جنبه یوردین و بودی بر طبق عیب و ندرک و قنای حشمتان
 ایبه دفعه تا نه ده مدینه قنای حشمتان اولدی امام اولدی
 بر امام و ایاغ دین اختیار احضار ابره اولدی امام اولدی
 ابره باق امام اولدی امرای حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 اولغنه مقدای ناس اولدی حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 قنای حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 و تیر حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 نظر ایبه باق اولدی حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 بزی بو باری والی انکدر ما دکرمینتا دنا هانداری ایجن سئلیک
 راحت کیدر سئلیک حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 قول و قنای حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 قنای حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 ایاغ حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 وضع بودر حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 نه فضاحت ایضا اراوم و قنای حشمتان حشمتان حشمتان
 اهلای ابرای ایاغ اختیار سئلیک حشمتان حشمتان حشمتان
 سکلیت ابریم دیور کون امام و کرک حشمتان حشمتان حشمتان
 ربط ایملکه درون شهرده حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 وامان اولدی قنای حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 کرک امانت مذکوری و کرک اولدی حشمتان حشمتان حشمتان
 دست و اهناسه شعور اولدی حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان
 احاده اولدی ابروی معلوم دوتلی یوردلره امر و حشمتان
 حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان حشمتان

80